

Nýggj sjónarmið í grein um fátækradømið í Føroyum

Rolf Guttesen
4. mars 2020

Í greinini tekur Gestur støði eina aðra staðni enn vanligt er. Í fátækraforsorgini, hvussu hon var í gamlari tíð. Hvussu hon hevur verið innrættað og broyttist gjøgnum tíðir. Hvussu samfelagið avspeglast í henni. Og hin vegin, hvussu fátækraforsorgin avspeglar samfelagið, bæði hugsjónarliga og materielt.

Samfelagið speglast í fátækraforsorgini

Hann skrivar: "... at færøsk historiografi for en stor dels vedkommende har orienteret sig mod at belyse konflikten og dominansforholdet mellem centrum, det danske regime, og periferien, de færøske interesser." Greinin roynir at gera perspektivið breiðari. Og tað ger hon (s. 408) upp á 3 mátar:

- Hon vísir á, at nógv hendi í føroyska samfelagnum áðrenn 1850-ini.
- At drívraftin í broytingunum var embætismannaklassin. Broytingin kom at kalla úr erva.
- At moderniseringin í Føroyum var ein tilgongd (proces), sum bæði var politiskt sett í gongd og planløgð. Eisini úr erva.

Tað fátæka fólkið kundi bæði vera eitt sosialt problem (s.410), men eisini vera ein móguleiki, sum kundi útviklast í einum komandi kapitalistiskum samfelagi. Ella sum Gestur nevnr tað: *den markedsliberale samfundsorden*.

Skipanir av fátækraforgini

Fyrsta skipanin um fátækraforsorg kom í gildi í 1767, tá ein almennur fátækrafasti var stovnaður. Skipanin var galdandi í nærum 100 ár. Men hóast skipanin var tann sama, so broyttist handfaringin so líðandi. Nýggj skipan kom í 1855. So líðandi kom tann føroyska skipanin – við ávísari seinking – at líkjast skipanum í Danmark og øðrum europeiskum londum. Men altíð kom hon at tilpassast teim serligu viðurskiftunum í landinum. Til dømis var vanligt aðrastaðni at hava fátækrahús og arbeiðs-"anstaltir". Í staðin var vanligt í Føroyum, at óarbeiðsfør og onnur vóru send út til teir stóru og vælstandandi garðarnar.

Bóndin fekk so eina samsýning fyrri at átaka sær hesa uppgávu.

Kongsbóndin í Kirkjubø var ein teirra. Til dømis í 1839 fekk hann *"en fast årlig understøttelse af 2 Tønder Byg for tvende udtjente Karle hos ham, navnlig Daniel Simonsen og Isaak Joensen"* (s. 420). Har eru fleiri onnur dømir um støðuna hjá fátækrafólki bæði í Havn og á bygð. Ofta var tað ein syrgilig elendigheid.

Fattiglemmer, óarbeiðsfør og uppslitin fólk

Umframt at tey gomlu, uppslitnu, óarbeiðsføru fólkinu, sum á hendan hátt kundu fáa eitt stað at liva síni seinastu ár, so vóru eisini fattiglemmer, sum til dømis vóru kropsliga ella mentalt brekaði og eisini djúpt fátækar einkjur við børnum í ringastu korum. Jens Kjeldsen í Havn vendi sær til Fátækrakommissionina í 1851, sum bar so í bandi, at 54 ára gamla systir hansara fekk eina fasta hjálp. Hon var illa fyri, hon *"...ejder hverken Huus eller Jordegods, og lige fra sin Barndom har været fjollet, og hverken forstår at spinde eller strikke, eller at gjøre nogen anden Gierning"* (s. 421). Sjálvur var Jens ein fátækur maður, men hevði forsyrgt systrini einsamallur í mong ár. Í fólkateljingini 1850 stendur um han, *Levede af Fiskeri og Haandværk*.

Der måtte skaffes ham en Baad med 4 Aarer

Eitt gott dømi um at Kommissionin hevur arbeitt við skili, er søgan um Samuel Lindenskov, sum var *"en af de mest trængende familier her i Byen"* (s. 423) Han var skómakari

og útróðrarmaður, var giftur og hevði seks børn. Samuel var noyddur at søkja um stuðul, tá sjúka rakti ella fiskiskapurin sveik. Men í 1847 var báturin hjá honum í so ringum standi, at hann ikki kundi brúkast. Men hann fekk hjálp frá Fátækrafastanum til at koma fyrri seg aftur. Tað var samtykt, at *"der måtte skaffes ham en Baad med 4 Aarer, som kunde benyttes og vedligeholdes af ham, men tilhørte Fatigkassen."*

Arbeiði hjá Fátækrakommissionini í Føroyum fylgdi at kalla somu reglum sum í Danmark. Fyrst var at skilja ímillum *værdigt og uværdigt trængende*. Tey verdugt treingjandi fóru í 3 bólkar (s. 422):

1. Gamle, syge og svækkede
2. Faderløse og moderløse børn eller børn af forældre, der var ude af stand til at forsørge dem
3. Familier og enkeltpersoner, som af forskellige årsage ikke tjente tilstrækkeligt til livets ophold.

Einasti almenni stovnur, sum í ringastu førum kundi hjálpa var Gamla Hospital, ella *Færø Amts Hospital*, sum tað nevndist. Tað bleiv bygt í 1829 (s. 418), og einstøk fátæk og kronisk sjúk fólk kundu fáa fast uppihald har. Hetta hospital stendur enn í dag úti í Skiparagøtu, men bleiv flutt í heilum líki, tá Skipasmiðjan skuldi víðka.

Fátækraverkið og samfelagsgongdin

Út frá eini lýsing av fátækraverkinum, fer Gestur at draga nakrar konsekvensir ella avleiðingar um samfelagsgongdina sum heild, sum fátækraverkið er ein ibundin partur av. Tað at Føroyar gjørdist Amt í 1816 var eitt stórt framstig á leiðini. Hann skrivar s. 426: *"Med en Amtmand placeret på Færøerne skabtes nemlig grundlaget for, at*

der mere effektivt kunne besluttes, administreres og planlægges ud fra principper om oplysning og rationalitet." Gestur nevnr, at samfelagsbyggingin kann persónificerast í framburðshugaðum og upplýstum amtmonnum, sum Tillisch-brøðurnir, Pløyen og Dahlerup. (s. 426) Her undrar tað meg, at tann fyrsti amtmaðurin, sum var Löbner, als ikki verður nevndur. Hann, sum var amtsmandatorius frá 1806, førði landið heilskað ígjøgnum krígs- og hungursárini 1807-14, sat í starvinum, tá staturin í 1813 fór bankarott og ring og fátækslig ár fylgdu. Eg meini, at hann hevur fortjent eitt frægari eftirmæli, enn fleiri autoriseraðar søgubøkur hava givið honum.

Amtmaðurin Pløyen eigur ein stóran part av æruni fyrri, at hann tíðarskeiðinum 1837-48 gjørdi fyrireikingar til frihandil. Nevnast kunna úthandlarnir og Hetlandsferðin. Eitt lítið mistak er á s. 429, har Pløyen í 1835 verður skírdur kommandantur. Tá fylgdust kommandanta- og amtmansembætini, og tá - í 1835 - var tað F.F. Tillisch.

Føroyskir bøndur vóru ímóti frihandli

Hinvegin ger Gestur eisini vart við, hvat tað var, sum dróg hin vegin, og sum gjørdi at frihandilin kom so seint til landið. *"Blandt disse er, at bondeeliten og mange embedsfolk havde fordel af det etablerede system, og at befolkningen i bred forstand var imod ændringer."* (s. 429). Kornid, sum teir keyptu í Handlinum var bíligt, og hosupørini, sum bøndurnir lótu aftur ímóti fingi góðan prís.

Men eisini Pløyen var varin, og skrivar longu meðan hann var fúti í 1835 hesi orð, at: *".. da kommer man til den Overbevisning, at en ikke omhyggeligen forberedt Frigivelse af Handelen ret vist kunne*

